

מִי דַעַת

ההלכה השבועית מבית לימודי דעת / מאת הרב ד. אוסטרוף שליט"א
הלכות אלו היו למראה עיניו של הגר"מ שטרנבוך שליט"א.

הערה: אין ללמוד הלכה למעשה מתוך גליון זה. בכל שאלה יש להיוועץ במורה הוראה.

אחר רואים קטן שעובר על איסור אפילו דאורייתא כאכילת נבילות, אינם מחוייבים להפרישו מזה, כיון שאינם חייבים בחינוכו של הקטן. אבל אביו [ויש שסוברים⁵ שגם אמו] חייב בחינוכו של הקטן, ומשום כך מצווה להפרישו אפילו⁶ כשעושה איסור דרבנן. אבל הרמ"א⁷ מביא שיש פוסקים החולקים, וסוברים שאף ב"ד מחוייבים להפריש קטן שהגיע לגיל חינוך העומד לעבור על איסור.

ובמ"ב⁸ מביא בשם החיי אדם, שיש לחלק בזה בין אם הקטן עומד לעבור על איסור דאורייתא או על איסור דרבנן, שבאיסור דאורייתא מצוה על כל אדם להפרישו משהגיע לגיל חינוך, אבל איסור דרבנן אין כל אדם מצווה להפרישו, אלא רק אביו [וי"א שגם אמו].

לפיכך, אדם הרואה ילד ברחוב שתולש עלים מהעץ, צריך לומר לו שהדבר אסור בשבת, שהרי תלישת עלים מהעץ יש בה איסור דאורייתא [כשרוצה לשחק אח"כ עם העלים⁹]. אבל אם רואה ילד המשחק עם אבנים או מקלות בשבת, אין צריך להפרישו מזה אלא אביו ולא אדם אחר, שהרי האיסור שהוא עושה זה טלטול מוקצה האסור מדרבנן.

שכח לכבות את הנורה במקרה, האם מותר

לבקש מילד שיפתח את דלת המקרה?

לאור מה שהתבאר לעיל בגליון קודם, מובן שגם במקרה זה אסור לומר לקטן שיפתח את דלת המקרה, כיון שבפתיחתו הוא מדליק את הנורה, ואין הבדל בין ילד שלו לילד של אדם אחר.

אולם כשצריך את האוכל שבמקרר לסעודת שבת, מותר לומר לקטן שיוציא את התקע של המקרר מהשקע כשהמקרר אינו פועל¹. והטעם, מכיון שהוצאת התקע הינה איסור דרבנן של טלטול מוקצה, ואין בה איסור דאורייתא, יש להתיר זאת בשביל אוכל שבלעדיו ימנע ממצוות עונג שבת. אמנם, כל זה כשנעשה הדבר באקראי בעלמא, ולא בקביעות². אך כמובן שלהחזיר את התקע לשקע אסור בכל אופן³.

וצריך לדעת, שהיתר זה הוא דווקא באופן שאין גוי במקום, אבל אם יש גוי צריך קודם להשתמש בו לצורך הענין. ועיין הפרטים בזה בספר שמירת שבת כהלכתה פרק ל"א סעיף א' והערה א'.

מצות חינוך:

כתב השו"ע⁴, "קטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו, אבל אביו מצווה לגעור בו ולהפרישו". פירוש – אם בית דין והוא הדין אדם

¹ שמירת שבת כהלכתה פרק י' סעיף י"ד והערה ל"ח, ועיי"ש גם הערה ל"ז.

² שו"ע הרב שם סעיף ח', ועיין שמירת שבת כהלכתה שם.

³ שמירת שבת כהלכתה שם.

⁴ סימן שמ"ג סעיף א'.

⁵ מ"ב ס"ק ב'.

⁶ מ"ב ס"ק ג'.

⁷ על השו"ע שם.

⁸ ס"ק ז'.

⁹ רמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה ד'.

גיל חינוך:

דין זה נלמד ממה שכתב השו"ע¹⁴ במקרה שנפלה דליקה ח"ו, שאם בא גוי לכבותה אין צריך למנוע ממנו, אבל אם בא קטן לכבות צריך למנוע ממנו. וטעם החילוק בין גוי לקטן, שגוי עושה על דעת עצמו, ואפילו שיודע שנוח לישראל ממה שמכבה סוף סוף הוא מתכוון להנאתו שיודע שלא יפסיד מזה. אבל קטן אין לו שיקול הדעת לעשות בשביל עצמו, וכל מה שעושה הוא מחמת שיודע שהדבר טוב לגדולים, ולכן צריך למחות בידו ולמונעו מזה.

אמנם, יש בזה חילוק בין אם הקטן עושה חילול שבת בשביל אביו, או עושה בשביל אדם אחר. שאם עושה בשביל אביו חייב אביו להפרישו מזה מן התורה¹⁵, וזהו מצוות "שביתת בנו", הנלמד מן הפסוק¹⁶ "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך" וגו', ומפרש רש"י שבה בא הפסוק להזהיר את הגדולים על שביתת הקטנים.

אבל אם הקטן עושה בשביל אדם אחר שאינו אביו, צריך אותו אדם להפרישו מתקנת חכמים¹⁷.

בגיל הילד בו מחוייב אביו לחנכו¹⁰, יש חילוק בין מצוות עשה למצוות לא תעשה, שמצוות עשה משתנה הדבר בכל מצוה ומצוה, לפי חריפות שכלו וידיעתו של הקטן, וכגון קטן היודע מענין שבת מצוה על אביו לחנכו לקידוש והבדלה, או קטן היודע להתעטף כהלכה חייב בציצית, וכן כל כיוצא בזה. אבל במצוות לא תעשה חייב אביו בחינוכו מעת שקטן זה מבין כשאומרים לו שהדבר אסור לעשות או לאכול¹¹.

אבל קטן שאינו בר הבנה כלל, אין אביו מחוייב להפרישו מאיסורים כלל, ואפילו מאיסורים דאורייתא. [אמנם, יש לשים לב, שלפעמים כדאי למנוע מהתינוק לעשות איסורים, בכדי למנוע השפעה שלילית על שאר הילדים שרואים את התינוק עושה דבר אסור וההורים אינם מונעים אתו מזה, ויכולים לחשוב שאין הדבר חמור כל כך. אבל מצד התינוק עצמו אין צריך למנוע אותו מזה].

האם יש הבדל אם הילד עושה לצורך עצמו או עושה לצורך אחרים?

הפרשת הקטן מעשיית איסורים מחמת דין חינוך, הינה רק באופן בו הקטן עושה איסור לצורך עצמו ולהנאתו. אבל קטן העושה איסור בשביל אדם אחר, יש לאותו אדם למונעו מלעשות כן¹², ואפילו אם לא הגיע הקטן לגיל חינוך¹³.

¹⁰ עיין כל זה במ"ב סימן שמ"ג ס"ק ג'.

¹¹ ועיין שער הציון סימן שמ"ג ס"ק ט"ו שמבואר שם, שכל זה דווקא אביו, אבל אחרים באופן שמנטל עליהם להפריש את הקטן, כגון באיסורים דאורייתא, וכמו שכתבנו לעיל, אינם מחוייבים בזה אלא באופן שהקטן הגיע לגיל חינוך, ולא כבר משעה שהוא בר הבנה כשאומרים לו אסור, שזה גיל קטן יותר.

¹² מ"ב סימן של"ד ס"ק ט"ו, ועיי"ש בשער הציון ס"ק נ"ד.
¹³ מ"ב שם ס"ק ט"ד.

¹⁴ סימן של"ד סעיף כ"ה.

¹⁵ מ"ב ס"ק ט"ה ושער הציון ס"ק נ"ד.

¹⁶ שמות פרק כ' פסוק י'.

¹⁷ שער הציון שם.

מרכז למודי דעת

- תכנית לימודים ייחודית המסייעת ללומד להגיע לרמה גבוהה בידיעת ההלכה.
- התכנית משלבת שיעורי הלכה כתובים הנשלחים בדיוור ישיר לבתי הלומדים, שאלות סיכום וחזרה, מבחנים תקופתיים, קשר עם רבנים ותעודה.
- שיעורים בהלכות: איסור והתר, שבת, עירובין, נדה, מקואות, חופה וקידושין, אבלות.
- למודי דיינות.
- הכנה מושלמת לבחינות הסמיכה.

להצטרפות ולקבלת מידע נוסף חייגו:

03-6166340

E-mail: limd@netvision.net.il

www.limd.co.il